

LIETUVOS RESPUBLIKOS DARBO KODEKSO NR. XII-2603
134 STRAIPSNIO PAKEITIMO IR
LIETUVOS RESPUBLIKOS LIGOS IR MOTINYSTĖS SOCIALINIO DRAUDIMO
ĮSTATYMO NR. IX-110
17, 23 IR 24 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTŲ
AIŠKINAMASIS RAŠTAS

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslas ir uždaviniai.

Įstatymų projektų rengimą paskatino praktikoje išryškėję motinystės išmokų mokėjimo, vaiko priežiūros atostogų teisinio reguliavimo trūkumai, kai galiojantis teisinis reguliavimas neatliepia neišnešiotų kūdikių gimimo aplinkybių bei situacijas, kai vienas iš tėvų vaiko priežiūros atostogų metu susserga sunkia liga.

1.1. Šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas nustato skirtingą motinystės išmokos mokėjimo trukmę moterims, pagimdžiusioms 22–30 nėštumo savaitę, priklausomai nuo naujagimio išgyvenimo trukmės ir gimimo baigties. Tačiau šios aplinkybės objektyviai nepriklauso nuo moters valios, o ankstyvas gimdymas, nepriklausomai nuo jo baigties, sukelia reikšmingas fizines ir emocines pasekmes. Toks diferencijavimas lemia situacijas, kai moteriai, patyrusiai ankstyvą gimdymą ar naujagimio netektį, motinystės socialinio draudimo apsauga suteikiama gerokai trumpesniai laikotarpiui.

Be to, visais atvejais nustatyta vienoda atostogų vaikui prižiūrėti suteikimo ir išmokų mokėjimo tvarka, neįvertinant to, kad neišnešiotiems kūdikiams dažnai reikalinga ilgesnė ir intensyvesnė priežiūra.

Neišnešioti kūdikiai yra ypatingos rizikos grupė – dažnai susiduriama su didesnėmis sveikatos problemomis, jiems reikalinga intensyvesnė, ilgesnė medicininė priežiūra, dažnu atveju lydimi ilgų gydymo procesų, daug laiko praleidžiant ligoninėje. Tuo tarpu tėvai patiria didelį stresą bei nerimą dėl kūdikio sveikatos, kartais net gyvybės. Vaiko priežiūra reikalauja daugiau fizinių ir emocinių jėgų. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad neišnešioti kūdikiai turi reikšmingai didesnę ligų ir raidos sutrikimų riziką. Ypač anksti ir labai anksti gimę kūdikiai susiduria su reikšmingai didesne bendrų ligų našta ir ilgalaikėmis neuroraidos sutrikimų rizikomis, neišnešiotų kūdikių pogimdyvinis augimas ir neurokognityviniai rezultatai reikšmingai skiriasi nuo laiku gimusių kūdikių.

Teisės aktuose nustatyta, jog vaiko priežiūros atostogos tęsiasi ne konkretų savaičių ar mėnesių skaičių, o iki vaiko 18 (24) mėnesių. Dėl to susidaro situacija, kai dalis vaiko priežiūros atostogų laikotarpio faktiškai sutampa su vaiko gydymo laikotarpiu sveikatos priežiūros įstaigoje, todėl tėvai turi mažiau galimybių naudotis vaiko priežiūros atostogomis vaiko priežiūrai namuose, taip prarandant dalį kokybiško ankstyvojo ryšio su vaiku.

Nors yra numatyta galimybė vaiko priežiūros atostogose būti iki vaikui sukaks treji metai, tačiau trečiaisiais vaiko priežiūros metais išmoka nemokama. Atsižvelgiant į tai, neišnešiotų kūdikių tėvai faktiškai praranda dalį tiek vaiko priežiūros atostogų laikotarpio, tiek su juo susijusių socialinio draudimo išmokų.

Siekiant užtikrinti pakankamą socialinę apsaugą moterims po ankstyvo gimdymo ar kūdikio netekties bei proporcingą teisinį reguliavimą, siūloma atsisakyti diferencijavimo ir nustatyti vienodą motinystės išmokos mokėjimo trukmę visais gimdymo atvejais – „Motinystės išmoka mokama 126 kalendorines dienas nuo gimdymo datos, nepriklausomai nuo nėštumo savaitės, taip pat nepriklausomai nuo vaiko gimimo baigties“; taip pat siekiant atsižvelgti į

objektyviai sudėtingesnę neišnešiotų kūdikių ir jų tėvų situaciją, siūloma pratęsti vaiko priežiūros atostogų trukmę priklausomai nuo kūdikio gimimo laiko. Atsižvelgiant į tai, kad kūdikiai, gimę iki 31 savaitės imtinai, Lietuvoje stebimi perinatologijos skyriuose, siūloma:

1) jei vaikas gimė iki 31 nėštumo savaitės imtinai – atostogos vaikui prižiūrėti pratęsimos 8 savaitėms;

2) jei vaikas gimė 32-36 nėštumo savaitę imtinai – atostogos vaikui prižiūrėti pratęsimos 4 savaitėms.

Už pratęstą vaiko priežiūros atostogų laikotarpį siūloma, kad būtų mokama vaiko priežiūros išmoka, kurios dydis atitiktų paskutinį vaiko priežiūros išmokos mokėjimo mėnesį, taip užtikrinant išmokos dydžio stabilumą ir papildomą finansinę paramą šeimai.

1.2. Kita itin jautri ir socialiai skaudi problema, kurią siekiama spręsti – kai šeima vienu metu susiduria tiek su kūdikio priežiūros iššūkiais, tiek su vieno iš tėvų sunkia liga. Vaiko priežiūros atostogų paskirtis – sudaryti sąlygas vienam iš tėvų pilnavertiškai rūpintis vaiku ankstyvuojų jo gyvenimo laikotarpiu. Tačiau praktikoje susiklosto situacijų, kai vienas iš tėvų, esantis vaiko priežiūros atostogose ir gaunantis vaiko priežiūros išmoką, susergera sunkia liga (pvz., onkologine liga ar kita ilgalaikio gydymo reikalaujančia liga). Tokiu atveju kūdikio motina ar tėvas faktiškai negali tinkamai rūpintis vaiku dėl gydymo, hospitalizacijos ar sveikatos būklės, dalis vaiko priežiūros atostogų laikotarpio prarandama ne dėl tėvų pasirinkimo, prarandamas negrįžtamas laikas su savo vaiku.

Kai vienas iš tėvų sunkiai serga, visa šeima patiria didžiulį stresą, o kūdikio priežiūra tampa sudėtinga. Todėl itin svarbu užtikrinti, kad vaikas neprarastų galimybės augti saugioje, stabilioje ir emociškai kuo ramesnėje aplinkoje vien dėl to, kad šeimą netikėtai ištiko sunki liga. Be to išlieka rizika, kad siekdamas neprarasti galimybės būti su kūdikiu, susirgęs vienas iš tėvų dels pradėti reikalingą gydymą, tinkamai nepasirūpins savo sveikata. Ankstyvas gydymo pradėjimas daugeliu atvejų gali turėti lemiamą reikšmę sveikatos būklei ir gydymo rezultatams, todėl teisinis reguliavimas neturėtų sudaryti prielaidų rinktis tarp savo sveikatos ir teisės būti su vaiku.

Siūloma nustatyti, kad tuo atveju, kai vienas iš tėvų vaiko priežiūros atostogų metu susergera sunkia liga, dėl kurios negali rūpintis vaiku, vaiko priežiūros išmokos mokėjimo trukmė būtų atitinkamai pratęsiama laikino nedarbingumo trukmei. Tokiu būdu būtų kompensuojamas laikotarpis, kuriuo dėl sunkios ligos asmuo faktiškai negalėjo naudotis vaiko priežiūros atostogomis pagal jų tikrąją paskirtį. Pažymėtina, kad kiekvienais metais sunkiomis ligomis sergančių asmenų skaičius Lietuvoje nuosekliai auga, vien tik onkologinėmis ligomis kasmet Lietuvoje susergera apie 18 tūkst. žmonių, todėl kyla poreikis užtikrinti, kad asmenys, susidūrę su sunkiomis ligomis, neprarastų kitų teisės aktuose nustatytų socialinių garantijų ir dėl to neatsidurtų blogesnėje socialinėje padėtyje.

Taip pat siūloma įpareigoti sveikatos apsaugos ministrą ir socialinių reikalų ir darbo ministrą patvirtinti sunkių ligų sąrašą, kurio pagrindu susirgęs vienas iš tėvų galėtų kreiptis dėl nedarbingumo nustatymo ir vaiko priežiūros atostogų nutraukimo.

Įstatymo projekto tikslai:

1. Užtikrinti, kad motinystės išmoka būtų mokama 126 kalendorines dienas nuo gimdymo datos, nepriklausomai nuo nėštumo savaitės bei vaiko gimimo baigties.

2. Užtikrinti papildomas socialines garantijas neišnešiotų kūdikių tėvams, sudarant galimybės ilgesnį laiką rūpintis vaiku namuose.

3. Sudaryti sąlygas geresnei neišnešiotų kūdikių priežiūrai ir jų raidai, atsižvelgiant į padidėjusius priežiūros poreikius.

4. Užtikrinti vaiko priežiūros išmokos mokėjimo tęstinumą pratęstu vaiko priežiūros atostogų laikotarpiu.

5. Sudaryti sąlygas vienam iš tėvų, pasirinkusių būti vaiko priežiūros atostogose, pilnavertiškai rūpintis vaiku visą pasirinktą laikotarpį.

6. Sudaryti sąlygas susirgusiam tėvui laiku pradėti gydymą, nebijant prarasti laiko su kūdikiu.

7. Stiprinti šeimų socialinę bei emocinę gerovę, kai vienam iš tėvų susirgus sunkia liga, patiriamas papildomas psichologinis stresas dėl prarastų vaiko priežiūros atostogų.

Įstatymo projekto uždaviniai:

1. Pakeisti Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo (toliau – LMSDĮ) 17 straipsnio 3 dalį, nustatant, kad motinystės išmoka mokama 126 kalendorines dienas nuo gimdymo datos, nepriklausomai nuo nėštumo savaitės, taip pat nepriklausomai nuo vaiko gimimo baigties.

2. Pakeisti LMSDĮ 23 straipsnio 1 dalį ir papildyti nauja 6 dalimi, nustatant vaiko priežiūros išmokų mokėjimo pratęsimo atvejus ir trukmę.

3. Papildyti LMSDĮ 23 straipsnį nauja 7 dalimi, nustatant, kad vienam iš tėvų, susirgus sunkia liga įtraukta į sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtintą ligų sąrašą, dėl kurios nustatomas laikinas nedarbingumas ir nutraukiamos atostogos vaikui prižiūrėti, jo prašymu vaiko priežiūros išmokos mokėjimo trukmė pratęsiama laikino nedarbingumo trukmei, bet ne ilgiau kaip 122 kalendorinėms dienoms, jeigu pasibaigus laikino nedarbingumo laikotarpiui, jis vėl naudojasi atostogomis vaikui prižiūrėti.

4. Papildyti LMSDĮ 24 straipsnį nauja 18 dalimi, nustatant vaiko priežiūros išmokos dydį už pratęstą vaiko priežiūros išmokos mokėjimo laikotarpį.

5. Papildyti Darbo kodekso 134 straipsnį nauja 5 dalimi, nustatant vaiko priežiūros atostogų trukmės pratęsimo atvejus.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai.

Įstatymų projektus inicijavo Lietuvos Respublikos Seimo narė Paulė Kuzmickienė, asociacija „Padedu augti“.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai.

Šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas nustato, kad moterims, pagimdžiusioms 22–30 nėštumo savaitę, motinystės išmoka mokama už 28 kalendorines dienas po gimdymo. Jeigu kūdikis gyvena 28 paras ir ilgiau, išmoka mokama už 126 kalendorines dienas po gimdymo. Moterims, pagimdžiusioms 22–30 nėštumo savaitę negyvą vaiką, motinystės išmoka mokama už 28 kalendorines dienas po gimdymo.

Nustatoma vienoda atostogų vaikui prižiūrėti suteikimo ir vaiko priežiūros išmokų mokėjimo tvarka, neatsižvelgiant į kūdikių gimimo laiką ir neįvertinant neišnešiotų kūdikių priežiūros ypatybių. Neišnešiotų kūdikių tėvams suteikiamos tokios pačios trukmės vaiko priežiūros atostogos kaip ir tėvams, kurių vaikai gimė išnešioti ir neturintys sveikatos sutrikimų, atostogos vaikui prižiūrėti nėra pratęsimos.

Vaiko priežiūros atostogos suteikiamos iki vaikui sukaks 18 arba 24 mėnesiai, jų trukmė siejama su vaiko amžiumi, o ne su faktiškai tėvų galimu naudojimosi atostogomis laikotarpiu. Dėl to susidaro situacija, kai neišnešiotų kūdikių tėvai dalį vaiko priežiūros atostogų laikotarpio

panaudoja tuo metu, kai vaikas yra gydomas sveikatos priežiūros įstaigoje, ir realios galimybės prižiūrėti vaiką namuose yra ribotos.

Vaiko priežiūros atostogų metu susirgus vaiką prižiūrinčiam vienam iš tėvų, teisės aktuose reglamentuota, kad tokiu atveju kitam šeimos nariui išduodamas nedarbingumo pažymėjimas vaiko priežiūrai. Tokiu būdu motina ar tėvas, iki ligos pradžios pasirinkęs būti vaiko priežiūros atostogose, dėl savo ligos praranda galimybę būti su kūdikiu visą savo pasirinktą laikotarpį.

Galiojantis teisinis reguliavimas nenumato nei vaiko priežiūros atostogų, nei vaiko priežiūros išmokų mokėjimo trukmės pratęsimo neišnešiotų kūdikių bei sunkių ligų atvejais, todėl šių vaikų tėvai faktiškai praranda dalį jiems skirtų socialinių garantijų.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reglamentavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama.

Siūloma nustatyti, kad motinystės išmoka mokama 126 kalendorines dienas nuo gimdymo datos, nepriklausomai nuo nėštumo savaitės, taip pat nepriklausomai nuo vaiko gimimo baigties.

Projektais siūloma nustatyti papildomas socialines garantijas neišnešiotų kūdikių tėvams bei tėvams, susirgus sunkia liga, įtvirtinant vaiko priežiūros atostogų ir vaiko priežiūros išmokos mokėjimo trukmės pratęsimą:

„Jeigu vaikas gimė neišnešiotas, vaiko priežiūros išmokos mokėjimo trukmė pratęsiama:

- 1) 8 savaitėmis – kai vaikas gimė iki 31 nėštumo savaitės imtinai;
- 2) 4 savaitėmis – kai vaikas gimė nuo 32 iki 36 nėštumo savaitės imtinai.”

„Jeigu apdraustasis, gaunantis vaiko priežiūros išmoką, suseraga sunkia liga, įtraukta į sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtintą ligų sąrašą, dėl kurios nustatomas laikinas nedarbingumas ir nutraukiamos atostogos vaikui prižiūrėti, jo prašymu vaiko priežiūros išmokos mokėjimo trukmė pratęsiama laikino nedarbingumo trukmei, bet ne ilgiau kaip 122 kalendorinėms dienoms, jeigu pasibaigus laikino nedarbingumo laikotarpiui, jis vėl naudojasi atostogomis vaikui prižiūrėti.“

Taip pat siūloma nustatyti, kad už pratęstą vaiko priežiūros išmokos mokėjimo trukmę išmoka mokama tokio dydžio, koks buvo mokamas paskutinį vaiko priežiūros išmokos mokėjimo mėnesį prieš šio laikotarpio pratęsimą.

Priėmus siūlomus pakeitimus, būtų užtikrintas socialiai teisingesnis reguliavimas, sudarytos sąlygos kompensuoti laikotarpį, kai neišnešiotas naujagimis pirmosiomis gyvenimo savaitėmis ar mėnesiais gydomas sveikatos priežiūros įstaigoje, o tėvai tuo metu jau naudojasi vaiko priežiūros atostogomis, nors realios galimybės būti su kūdikiu namuose dar nėra, taip pat kai vienas iš tėvų, susirgęs sunkia liga, negali faktiškai naudotis vaiko priežiūros atostogomis ir būti su kūdikiu, o turi rūpintis savo sveikata. Tai sudarytų galimybes tėvams ilgesnį laiką faktiškai prižiūrėti vaiką namuose.

Siūlomas teisinis reguliavimas prisidėtų prie geresnių sąlygų neišnešiotų kūdikių priežiūrai, stiprintų šeimos socialines garantijas ir užtikrintų didesnę vaiko priežiūros išmokų sistemos nuoseklumą bei socialinę teisingumą. Taip pat būtų sumažinamas neigiamas finansinis poveikis šeimoms, susiduriančioms su neišnešiotu kūdikio gimimu.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant Įstatymų projektus toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru

dokumentu), galimos neigiamos priimtų Įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta.

Numatomo teisinio reguliavimo neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimtas Įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai.

Įstatymų projektų nuostatos neigiamos įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai neturės.

7. Kaip Įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai.

Įstatymų projektų nuostatų įgyvendinimas tiesioginės įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Ar Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

Įstatymo projektas atitinka Lietuvos socialinės apsaugos politikos tikslus ir Europos Sąjungos rekomendacijas dėl lyčių lygybės darbo rinkoje bei tėvystės atostogų skatinimo.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios.

Siekiant inkorporuoti Įstatymų projektų nuostatas į teisinę sistemą, priimti, pakeisti ar pripažinti netekusiais galios įstatymų nereikia.

10. Ar Įstatymo projektas parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o Įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

Įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų. Įstatymo projekte naujų sąvokų nepateikiama, galiojančios sąvokos nekeičiamos.

11. Ar Įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus.

Įstatymų projektai neprieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai bei Europos Sąjungos dokumentams.

12. Jeigu Įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos įgaliota institucija iki 2026 m. gruodžio 31 d. priima Įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

Sveikatos apsaugos ministras ir socialinės apsaugos ir darbo ministras iki 2026 m. gruodžio 31 d. patvirtina sunkių ligų, kurioms esant taikomos šio Įstatymo 23 straipsnio 7 dalies nuostatos, sąrašą.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks Įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais).

LMSDĮ projekto nuostatoms, susijusioms su motinystės išmokos mokėjimu ir vaiko priežiūros atostogų pratęsimu gimus neišnešiotam kūdikiui, įgyvendinti gali prireikti apie 1 mln. Eur Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų, per 3 metus suma gali siekti iki 3 mln. Eur.

LMSDĮ projekto nuostatos, kai vienam iš tėvų nustatoma sunki liga, įtraukta į ministro tvirtinamą sąrašą, būtų taikomos tik išimtiniais atvejais, todėl numatoma, kad papildomų lėšų poreikis būtų ribotas ir neturėtų reikšmingo poveikio Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto tvarumui.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados.

Įstatymų projektų rengimo metu specialistų vertinimų ir išvadų negauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis.

Įstatymo projekto reikšminiai žodžiai: „motinystės išmoka“, „atostogos vaikui priežiūrėti“, „vaiko priežiūros išmokos dydis“, „neišnešioti kūdikiai“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai.

Nėra.
